

گویشهای پامیر

تبدیل t به d يك قاعده کلی است :

- aw = wrai:y d-wrüt:w-wurd : sq . wrād* : sch . wrōd : sq
 .berāi . berō : hāsch . brār : gil . birādar: np . brāta
 .māta :aw = māyā :m . mād :sch :roschn
 .vala:afgh .bēd:nP .vēt :mp .vaēti:-aw = vīd* :sch
 .kata :aw = kyē:y d.kei:m-čīd :sch . čēd :sq
 .sipēd = np.spaēta:-aw — spī = yd.(supī?) rūpi:m — speid :sq
 .dūd:np *dūta:ir = lūi :yd-ḡīt :w-ḡūd* :sch . ḡūd :sq
 .murda:np.məreta:-aw از «مرده» mōrtk:w — mūd-om :sch
 .pādoh :yd.panda :aq و نیز pantā :aw = pund :scb . pānd :sq
 ۲- k حلقی طبق اصل کلی که گفته شد حفظ شده است در maks :w «مکس» = np
 . magas
 .(vūr] :sch) vurʕ :yd مقایسه کنید نیز moʕa :m برعکس در .makask :bal
 «گرگ» .gvark :bal .gurg :np =
 ۳- č کامی در وخی باقی مانده است در va-rič-am «عقب ماندم» از ریشه- np.rič
 gurēzam ودر pōčam «پزم» = از ریشه .pazam :np .pač:-aw
 بصورت کنسون ترکیبی سایشی آمده در ca «از» = hača:aw :np .az :mecam-
 pa «من میپوشم» از ریشه اوستائی (?) paitiš + muč- و نیز در pac-üwam .
 در ساریقولی و شیغی گرایش تحول č کامی بسوی کنسون مرکب سایشی ز است چون:
 .tač :aw «از ریشه» .tej-ānam,taj :sq
 .pa-mej-ānam :sq «میپوشم» = pa-mec-iwam:w

معذالك گاهی بصورت z آمده چون در pazam :np = pezam :sq اما pijum:sch و نیز panz :w «پنج» .panz :sg.pinz :sq اما panč :m (pānč = pānš :yd) .sch غیره به بخش ۲۵ / ۱ ب مراجعه نمائید .

pan] :np.panča :aw = pinj راجع به c ای که نتیجه تحول θr است در pōc :sq «پس» و غیره به بخش ۲۵ / ۱ ب مراجعه نمائید .

۴- کتسون بی آوای لی p حداقل مقاومت را برای حفظ خویش نشان میدهد من فقط را در واژه w ،

napūs دیدم که باقی مانده در مقابل nabūs :sq .napāt-:aw = nebās*:sch .navāsa .
 معنای درگوش وخی p به صورت b و w آمده (نرم تر شده) .
 xieb :sq «دیروز» .sch .xšawa :m.šab* «شب» = šab.np-xšap-:aw .
 čabaud :sq «کتوتر» .w :yd-kibit :w .kapōta:ai = kovū :
 sch.far-ōb-s-am :sq «من میرسم» از ریشه skr .āp-:aw .np .
 yāftan ، fra+yābam .

ب - کتسونهای آوایی

بخش ۲۱

کتسونهای آوایی که در ابتدای واژه واقع بوده اند در گویشهای پامیر همانند افغانی به سایشی تبدیل میشوند .

۱- نمونه‌هایی از کتسونهای آوایی حلقی، g اصلی به γ تبدیل شده .

γaul :sq «گوش» .sch .γūž* = w .γiš = yd .γū :yn .γūš = aw :gaoša :
 γvaž = afgh .gōš :np gaušā :ap

γar :w «سنگ-صخره» .γer = aw :gairi-:afgh .γar :

γū :w «گاو» .γao :sg .γaoda = m .γovoh = yd .gav-gar-:afgh .γvā :

γêrw :sq «زن جوان-بزغاله» = garbha-:ai .garəwa = aw :

γin = sch .γin :sq «زن-خانم» از gnā = skr .aw.gnā = GD :gənā :

۱- s بنظر میرسد که دنباله θr باشد ، درحالیکه θr درگویشهای پامیر تحولی دیگر دارد. بنابراین شاید بتوان پذیرفت که napūs و غیره در آخر واژه تحت نفوذ navāsa فارسی نو واقع شده است. این واژه حتی يك فرم مادی است ،

Horn Grdr. I. 2, S. 86.

۲- تمایل به تلفظ سایشی حروف لی در واژه‌های sq :aw-cew «پرکردم-جمع کردم»

درمقابل sq :w-āp-čü «گرم» = np:tab از ریشه ir:tup بخوبی دیده میشود .

در گوشه‌های ساریق‌ولی و شیغی چند مورد کنسون آوائی حلقی مانند کنسونهای

بی‌آوای حلقی به‌کنسون کامی تبدیل می‌شوند.

gairi = aw = ʎa = w در مقابل žip* = sch «سنگ» žer :sq

:yd. ʎandam :m :sg. ʎidim :w در مقابل žindam :sch. «گندم» žandam :sq

gandhūma : اصلی. gandum :np = ʎadum

. ʎao :sg. ʎü :w در مقابل žāv* :sch. «گاو» žao :sq

۲- نمونه‌هایی برای کنسون آوائی لبی- b اصلی تبدیل به w میشود.

.brāta :aw = wrai :yd. wurd :sq. wrüt :w. «برادر» wirād* :sch. wrōd :s

.vrōr :afgh. brāt :bal. birādar :np

.būza :aw = wizoh :yd. wozah :m-wuz :sg. «بز» waz :sch :sq

.vuz :afgh. buz :np

.bōd :bal. bōi :np. baoiḡi :aw = «بوی» wūl :w

:bal. birištan :np. brištan :mp از wirzam :sq «سرخ میکنم- برشته میکنم»

. «سرخ شده» vrit :afgh. brēḡag. briḡag. «کباب کردن- سرخ کردن».

.wūst :sch. wūst :sq. «بندم» wandam :w. «سنگ گذشته»

van danai.afgh. ۲. «بندم» wast :w. «سرخ شده» bastah :ap :band-aw

.wūdam :sq. «شدم» wudam :sch. «شده» wītk :w. «شده» wūdam :sq

. «بود» vu :afgh. būda :np-būta

بخش ۲۲

تعمیر خاصی در کنسونهای آوائی کامی و دندانی ابتدای واژه صورت میگیرد.

۱- کنسون آوائی کامی = ʎ :aw = ǰ :gh2. idg = ʎ :aw = ǰ :gh2. در گوشه‌ها از idg = z

g1 gh1 کاملاً متمایز است. در گویش بلوچی و افغانی نیز چنین است. در فارسی نو هر دو

بصورت z آمده. در گوشه‌های پامیر با مقایسه گوشه‌های ایندسته میتوان تمایز بین ʎ و z را

مشاهده کرد. ʎ در ابتدای واژه به ʒ تبدیل شده. برای این مورد مثالهایی وجود دارد

که کاملاً قابل اطمینان نیست.

.zan :np. ʎaini :aw = ʎinkoh :yd. žinga :m. «زن» žin :sch (در کنار ʎin)

. *žinaī :afgh. ʎan :bal

۱- این فرم صورت فرضی از فرم انفعالی شرقی jinaī است.

ziah :yd «زدن» = ریشه اوستایی-ĵan- , ĵainti , bal :ĵanag .

از طرفی در واژه zānam :sq «من میکشم» سوم شخص مفرد zīnam :sch . zind = np :zanam , zanad ĵ . اصلی به z تبدیل شده ولی باید توجه داشت که این نظر را ما با یک واژه کاملاً قرضی بیان کردیم .

۲- کنسونهای آوائی دندانان در گویشهای ساریقولی-شیخی و در وخی و سنکلاچی

تبدیل به ɖ شده اند. در مونگی و بدغه، همانند افغانی ɖ مجدداً به l تحول یافته .

ɖit , w :sch . ɖūd sq . «دود» * :sch . lūi :yd-ɖud = np :dūd . afgh :lū .

ra-ɖā-n :w «دادن» . sq :sch . ɖād-ao :sch . ɖād-ao :sch . ai = li-ah :yd-ɖād-ao :sch . rیشه :np.dā-aw

.lal :afgh . dādan

ɖa/d :w «دختر» . m :lo/da :yd . lo/doh :yd . lu/doh :yd . aw = du/ɖa :aw = np :duxt-ar . duxt

.lūr :afgh

ɖas :w «ده» . sq :sch . ɖēs :sch . ɖīs :sch . (das :sg) . yd - lus :aw-daha :np . dah

.las :afgh

ɖīr :w «دور» . sq :sch . ɖār :yd . lūroh :aw = dūra- :np . dūr :np . afgh :lire

liv :w «دیو» = sq :sch . ɖēv = nq :dēv , afgh :leva «گرگ» .

بخش ۲۳

کنسونهای آوائی اصلی در میان واژه و قبل از ویلها بصورت سایشی (ترکیبی)

درمیانند. چنین تبدیلی نیز در موارد متشابه در اوستای جدید وجود دارد .

بنابراین میتوان گفت که ما در اینجا یک قاعده عمومی تحول آوائی ایرانی داریم.

بدین معنی که: کنسونهای آوائی غیر دمیده با کنسونهای آوائی سایشی (ترکیبی) (= ar :

کنسونهای آوائی رسیده) باهم ترکیب شده اند .

در میان واژه نیز کنسون آوائی دندانان ɖ در گویشهای مونگی و بدغه و گاهی

وخی به l تبدیل میشود .

الف - کنسونهای آوائی اصلی :

sq :yū/ «یوغ» . sch :pāɖ . w :pūɖ (sq :pud . yn :poda) . m :palah . yd :

.pal :afgh . päɖa- :aw . päda- :pad :ai = pelloh

- .xvld :afgh xvēga-:aw .svēda-:ai=xil:w- «عرق» xaiḡ :sq
 . pōwam :w «من میتوشم» که من از ai :ai pibāmi میدانم .
 ب - کنسونهای آوائی (آریائی) دمیده اصلی :
 .vaḡ-:aw.vadh-:ai از ریشه «داخل میکنم-درمحوطه‌ای قرار میدهم» از ریشه
 - :aw . madhya-: ai از (mīda :sq) maḡ :w .mīḡ :sch «قد، کمر» .mēḡ :sq
 .maiḡya-+ayar-:aw از «نیمروز» maḡ-ār* :sch با مقایسه کنید با mlā :afgh . maiḡya
 .baoḡi-:aw . bōdhi-:ai = «بوی» wül :w
 .grbh-+sam :ai از ریشه «دو دست پر» از ریشه ingrōw :sq
 .garəwa-:aw .gárbha-:ai = «بچه بز» ḡêrw :sq
 .nábhas :ai = «باران» nowoh :yd
 ۲- قبل از n و r کنسونهای آوائی اصلی ظاهر میشوند در w :w ranġk «سریع، زود» .
 ḡandal :afgh .gandhā-:ai از «چرك» ḡond :sq - ranġya-:aw -rinz :sq
 . hřd-:ai از zārd :sq (رجوع شود به بخش ۱۳) .

بقیه دارد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی